

УДК 78.085.5(477)

Цитування:

Аксютіна В. В. Музика в українському балеті як музикознавча проблема: досвід та перспективи вивчення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 3. С. 226-230.

Аксютіна Владислава Вікторівна,
аспірантка Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2004-6703>
vaksyutina@dakkim.edu.ua

Aksyutina V. (2021). Music in Ukrainian ballet as a musicological problem: experience and perspectives of study. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 3, 226-230 [in Ukrainian].

МУЗИКА В УКРАЇНСЬКОМУ БАЛЕТІ ЯК МУЗИКОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

Мета статті полягає в узагальненні теоретичної спадщини та окресленні перспектив дослідження проблем балетної музики в сучасному українському мистецтві. **Методологія** роботи ґрунтується на застосуванні аналітичного методу, методів систематизації та зіставлення, які дозволили проаналізувати наукову літературу за обраною проблематикою, класифікувати та зіставити різні проблемні ракурси. **Наукова новизна** роботи полягає у вивченні досвіду музичної основи балету як музикознавчої проблеми в традиційному та інноваційному (перспективи) розумінні із обов'язковим аналізом хореографічної складової. **Висновки.** Визначено нерівномірне висвітлення та дослідження музичних та хореографічних складових балетного жанру у науковій думці фахівців різних спеціальностей. Акцент зроблено на вивченні різних аспектів балету в синтезі. Прикладами праць, в яких вивчається балет у цілісності, можна вважати роботи О. С. Афоніної, О. К. Зав'ялової, О. І. Карандеєвої, Д. І. Шарикова.

Ключові слова: музика в балеті, музикознавча проблема, хореографія, театрознавство, еволюція балету.

Aksyutina Vladyslava, postgraduate, National Academy of Culture and Arts Management

Music in Ukrainian ballet as a musicological problem: experience and perspectives of study

Purpose of the Article. The study of the source base on the issue of music in Ukrainian ballet to generalize the theoretical heritage and outline the prospects for further research on this issue. **Methodology.** The article is based on the analytical method of research, the method of systematization, and comparison. These methods allowed us to analyze the literature on the selected issues, to classify and compare its problem perspective. **Scientific novelty.** The scientific novelty is to compare the experience of studying the musical basis of ballet as an art problem in the traditional (experience) and innovative (perspective) sense with the obligatory parallel analysis of the choreographic component. **Conclusions.** Given the uneven coverage and study of musical and choreographic components of the ballet genre in scientific thought, it is appropriate for scientists to strive for a conscious in-depth study of those aspects of ballet that do not lie in the field of their specialization. Examples of works, where the ballet study as integrity, are the works of O. Afonina, O. Zavyalova, O. Karandeeva, D. Sharikov.

Keywords: music in ballet, musicology, choreography, theater studies, evolution of ballet.

Актуальність теми дослідження. Межа ХХ та ХХІ ст. позначилася критичними змінами у переважній більшості гуманітарних наук. Ці зміни стосуються як методології, понятійно-категоріального апарату, розширення джерельної бази, так і співвіднесеності проблеми, що вивчається, до галузі знань, в межах якої та із залученням методології якої вона досліджується. Загальною тенденцією для наукових пошуків та досліджень останніх десятиліть є використання нестандартних, але дуже вдалих, часом, креативних, методів,

ракурсів, підходів. У цьому плані помітним є розквіт культурологічних досліджень, побудованих із залученням міждисциплінарного підходу, що дозволяє створити новий ракурс на межі ряду галузей знань та сформулювати висновки з очевидною новизною. Говорячи про мистецтвознавчі праці, підкреслимо, що в цій галузі знань від початку закладено усі вихідні можливості для дослідницького оновлення як методології, так і теоретичного підґрунтя і практичних завдань наукового процесу. І сьогодні ті наукові

розвідки, які побудовані на перетині музикознавства, театрознавства, історії мистецтв, театральної критики претендують на визнання, адже дозволяють створити цілісну, об'єктивну картину окремих явищ мистецтва, які за своєю сутністю завжди є складними, суперечливими, неоднозначними, побудованими на засадах синтезу мистецтв. Не є виключенням і балет.

Враховуючи значні трансформації всередині музично-театрального жанру балету, викликані змінами світогляду доби XXI ст., використанням під час вистав новітніх технологій (освітлення, звук, декорації, спец. ефекти, онлайн транслявання), формуванням сучасної музично-хореографічної мови та інтерпретаціями відомих творів, — потребує перегляду методологія та наукові підходи до теоретичних досліджень жанру балету та його складових, в тому числі двох основних: музичного та танцювального мистецтва. В такому разі важливими виявляються концептуальні пошуки на шляху теоретичного та практичного аналізу балету як наукової проблеми з метою розуміння його інновацій та ймовірних перспектив розвитку, а обрана тема видається актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Досвід вивчення музики в балеті демонструє, що найчастіше відбувається конкретизація у мистецтвознавчих (переважно) та культурологічних працях з акцентом на наступні аспекти: теоретичні питання становлення музичної складової балету (Ю. О. Станішевський), еволюція європейського балету (О. Настюк, О. К. Зав'ялова) та синтез музики і хореографії (О. Зінич, О. Настюк). Також увагу дослідників привертають питання визначення хронологічних меж досліджень, присвячених вивченню музики в жанрі балету. На сьогодні існує ряд ґрунтовних досліджень, присвячених вивченню теоретичних питань: виникнення, еволюція, трансформація музики в балеті (Ю. О. Станішевський, О. К. Зав'ялова), понятійно-категоріальний апарат та питання педагогіки (М. М. Погребняк, Д. І. Шариков). В одних з них автори намагаються охопити шлях розвитку жанру балету від зародження (О. Настюк, О. К. Зав'ялова), в інших концентруються на певних періодах та його національних проявах, або певних персоналіях: український балет ХХ ст. (М. П. Загайкевич, О. В. Мельниченко, І. В. Горчинська, Ю. О. Станішевський, О. І. Карандєєва), аналіз балетів на музику

українських (Г. О. Перова, М. П. Загайкевич, О. С. Афоніна, О. В. Мельниченко, І. В. Горчинська), та зарубіжних композиторів (С. В. Янина-Ледовська). Представляють інтерес і публікації у періодичних виданнях (Ю. Бентя, Л. О. Тарасенко).

Мета дослідження. Під час вивчення джерельної бази за проблематикою музики в українському балеті здійснити узагальнення теоретичної спадщини та окреслити перспективи подальших досліджень цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом під час опрацювання теми музики в балеті є класифікація та систематизація наявних праць. І тут варто зробити наголос на постаті авторів цих публікацій у зв'язку із тим, що кваліфікація та поле інтересів теоретиків зазвичай впливає на ракурс їхніх досліджень. Виходячи з цього, наявні роботи доцільно розподілити на ті, авторами яких є науковці-музиканти, науковці-балетмейстери (хореографи) та театрознавці.

У першій групі джерел автори логічно зосереджують свою увагу на питаннях музикознавчих, ретельно досліджуючи саме музичні елементи жанру балету: ритми, лейтмотиви, тематизм, музичні образи, музичну мову і т. д. Таким чином, музична складова балетів найчастіше привертає пильну увагу авторів-музикантів, тоді як хореографічна складова відходить на другий план. Причина означеного куту зору зрозуміла: адже глибоке та професійне знання саме музичного мистецтва та, головне, його розуміння, дає багато матеріалу для роздумів та досліджень.

Ця сама ситуація спеціалізації знань та досвіду спричинює протилежну тенденцію висвітлення тематики та змісту публікацій авторів-хореографів. Вони більшою мірою концентруються на питаннях хореографії балету, аналізі окремих елементів, рухів, їхніх композицій, лишаючи поза увагою музику. Таким чином спостерігається нерівномірне вивчення музичної та хореографічної складової жанру балету у авторів музикантів та хореографів.

Однак є і третя група досліджень музики в балеті, авторами яких є театрознавці. І саме вони, як свідчать наявні джерела, намагаються узагальнити наявний матеріал, знайти такий ракурс дослідження, щоб музика та хореографія в балеті вивчалися як рівноправні складові. Безумовно, саме такий підхід можна вважати найбільш виправданим як з теоретичного, так і з практичного боку. Адже

на сучасному етапі розвитку балет є синтезом мистецтв. І тому найбільш перспективними виявляються дослідження тісного взаємозв'язку, взаємовпливу, взаємообумовленості музичної та танцювальної складових.

Отже, серед *музикознавців*, які вивчають питання музики в балеті, наведемо, перш за все, ім'я Б. В. Асаф'єва, праці якого — «Листи про російську оперу та балет», «Про балет: статті, рецензії, згадки», — хоча і належать до минулого століття, однак є ґрунтовними дослідженнями ряду проблемних питань. У значній мірі це викликано подвійним ракурсом, який Б. В. Асаф'єв успішно поєднував протягом усього життя: теоретичним та композиторським. Отже, він не лише вивчав, систематизував, аналізував та узагальнював питання балету як жанру загалом та окремі його зразки, зокрема, однак проявив себе як плідний композитор, у доробку якого близько 30 балетів.

Сучасними українськими музикознавцями, які досліджують жанр балету, є О. М. Грінченко (підручник «Музика в балеті»), М. П. Загайкевич (драматургія українського балету), О. С. Афоніна (типологія музики сучасного українського балету), О. В. Мельниченко та І. В. Горчинська (музика до балетів в творчості українських композиторів та в репертуарі українських театрів).

Серед *балетмейстерів*, які активно досліджують жанр вітчизняного балету, спираючись, перш за все, на власний багаторічний досвід, можна назвати О. О. Петрика. О. О. Петрик у своїй дисертації на здобуття кандидата мистецтвознавства (2020 р.) поєднує історико-хореографічний ракурс на прикладі трупі Львівського оперного театру опери та балету, концентруючись саме на хореографічній складовій, простежуючи у 1960-х рр. «появу перших мистецьких зразків, у яких танець став головним виражальним елементом вистави» [5, 7], а також уважно вивчаючи інші пошуки та досягнення саме у напрямку трансформації, новаторства та модернізації хореографічної складової.

Сучасний мистецтвознавець М. М. Погребняк, маючи високі досягнення в спорті, поєднує діяльність балетмейстера та науковця, досліджуючи низку важливих питань, які також лежать суто в теоретично-хореографічній площині та не стосуються музичної.

Дисертаційне дослідження О. І. Карандєєвої (2021 р.), присвячене вивченню чоловічого танцю в українському балеті, демонструє інший, міжнауковий підхід. Ця робота написана на перетині наук, і тому має яскраву історико-мистецтвознавчу (з акцентом на хореографію) та педагогічну спрямованість. Саме під час висвітлення педагогічного ракурсу (в контексті питання підготовки артистів чоловічого балету) знаходимо вкрай важливий акцент на важливість здобуття майбутніми артистами балету, окрім спеціальних дисциплін, знань та досвіду «суміжних з балетом мистецтв (живопис, скульптура, музика)» [4, 6]. Деякі праці іншого сучасного мистецтвознавця Д. І. Шарикова (балетмейстера та хореолога) також можна віднести до міжнаукових, адже він вивчає сучасний балет з позицій філософії, естетики, психології, власне, мистецтвознавства, та, головне відстежує прояви синтезу мистецтв як запоруку оновлення балету на сучасному етапі розвитку. Цей самий міждисциплінарний ракурс для вивчення хореографії він продовжує у колективній монографії «Розвиток сучасної хореографії. Кінознавство, культурологія, мистецтвознавство (соціально-комунікаційний аспект)». Також Д. І. Шариков поєднує діяльність як успішного артиста, балетмейстера-постановника, викладача та науковця, таким чином, створюючи переконливе підґрунтя для своїх наукових та художніх пошуків.

Говорячи про *театрознавців*, не можна не навести ім'я відомого науковця Ю. О. Станішевського, котрий залишив вражаючу наукову спадщину, в яку входять фундаментальні праці, присвячені як театру та різним його жанрам, так і балету. Також до третьої групи вітчизняних науковців, — театрознавців, — віднесемо авторів публікацій в періодичних виданнях: О. І. Чепалов, Л. О. Тарасенко та Ю. Бентя. О. І. Чепалов — за фахом музикант, однак його наукові пошуки тісно пов'язані із еволюцією західноєвропейського театру та театру поч. ХХ ст., — протягом більш, ніж 40 років вивчає театр та має ряд публікацій, присвячених саме хореографічній складовій театру.

У жанрі науково-популярних публікацій працює театрознавець Л. О. Тарасенко. Вона є архіваріусом Національного театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка, а також активним екскурсоводом та знавцем історії та репертуару (в тому числі балетного) цього театру. Саме з-під її пера з'явилися статті у

провідних київських газетах та журналах, а також в електронних виданнях, присвячені прем'єрам балетів українських композиторів. Також публікації Л. О. Тарасенко присвячені окремим постатям українського балету та опери (Т. Таякіна, Р. Хилько, О. Філіп'єва, А. Шекера, Е. Стебляк, Л. Монастирська, А. Бондаренко), ювілейними датами та іншим важливим подіям вітчизняного балету та музично-театрального мистецтва. Таким чином, Л. О. Тарасенко з однаковим ентузіазмом описує заходи музичні та хореографічні, що відбуваються всередині Київського оперного театру, демонструючи гідний приклад універсального теоретика, справжнього знавця та дослідника театру.

Також у жанрі науково-популярних публікацій працює українська музикознавця, театральний критик та журналістка Ю. Бентя, коло інтересів якої сформувалося навколо художнього життя театру на Подолі, однак не обмежується ним. Тому тематика статей Ю. Бентя торкається мистецтвознавчих, музикознавчих, театральних та літературних тем, де представлено інтерв'ю з відомими артистами української та зарубіжної сцени, критичні статті новітніх вистав та опер і балетів. Саме під час аналізу таких творів, як опера-балет В. Губаренка «Вій» [3], балет «Клас-концерт» Михайла Мессерера, а також інтерв'ювання українського театрального композитора Ю. Шевченка [2], відмічаємо прагнення автора до рівномірного вивчення музичної та хореографічної складових балету та надання ним рівнозначності.

Варто підкреслити, що певне вирішення означеної нами проблеми однобокості вивчення балету знаходимо у дослідженнях культурологів. Так, прикладом праці-узагальнення, пошуку універсальних методів дослідження жанру балету, є дисертація вітчизняної науковиці Є. В. Янини-Ледовської, котра поєднала декілька ракурсів: від теоретичного осмислення жанру балету та його витоків, вивчення саме хореографічної складової на прикладі балету І. Стравінського «Весна Священна», до вивчення його сакральної (духовної), культурно-історичної та філософської площини та особливостей інтерпретацій цього твору як у зарубіжних театрах, так і в українських [7].

Також до напрямку цілісного підходу під час аналізу музично-хореографічних елементів балету віднесемо праці вітчизняного мистецтвознавця О. С. Афоніної. Так, у статті «Нові конотації в балетах “Весна священна” та художні прийоми “ подвійного кодування ” в

мистецтві хореографії» теоретик свідомо заглиблюється в аналіз хореографічних елементів, розглядаючи їх як спосіб передачі інформації та поєднуючи музикознавчий, семантичний, філософський ракурс та хореографічну термінологію. У статті «Музична основа сучасних українських балетів», хоча заявлена тема і фокусується саме на аналізі музичної складової ряду балетів, однак, за необхідності, авторка додає аналіз тих чи інших танцювальних елементів, підкреслюючи найбільш вдалі приклади музично-хореографічного синтезу. Наприклад, окремі світлові рішення та оформлення декорацій хореографа Р. Поклітру у балеті «Вій» О. Родіна [1, 124], «сцена тролів із дзеркалом» в балеті «Снігова королева» А. Бондаренка (в постановці Аніко Рехвіашвілі та диригента Олексія Баклана) [1, 126], та ін..

Дослідниця О. Зав'ялова, вивчаючи еволюцію жанру європейської балетної музики, уникає відокремленого вивчення музики, у кожному періоді приділяючи увагу танцювальним жанрам, їх видозмінам, підкреслює важливий етап формування саме балету як «повної єдності музики, драматичної дії і танцю» (XIX ст.) і, нарешті, відмічає появу традиції написання музики спеціально для балетних вистав (починаючи з балету «Жизель» А. Адана, 1841 р.).

Наукова новизна полягає у вивченні досвіду музичної основи балету як музикознавчої проблеми в традиційному (досвід) та інноваційному (перспективи) розумінні із обов'язковим паралельним аналізом хореографічної складової.

Висновки. Враховуючи нерівномірне висвітлення та дослідження музичних та хореографічних складових під час вивчення жанру балету, доцільним є формування прагнення у науковців до свідомого поглибленого вивчення тих питань балету, які не лежать в полі їхньої спеціалізації: у теоретиків-музикантів питань, що стосуються хореографії, а у теоретиків-хореографів — музики. Однак на сьогодні вже є низка досліджень (в тому числі ґрунтовних, наприклад, дисертацій), в яких вже проглядає прагнення створити цілісне дослідження балету як складного жанру, вивчення не окремих його аспектів, а його як цілісності, в єдності та взаємозв'язку його елементів та складових. Прикладами таких праць можна вважати роботи О. С. Афоніної, О. К. Зав'ялової, Д. І. Шарикова та ін..

Література

References

1. Афоніна О. С. Музична основа сучасних українських балетів. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2020. №3. С. 121–126.

2. Бентя Ю. Зробити виставу — і... забути. // День. 6 червня 2012. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/zrobiti-vistavu-i-zabuti> (дата останнього звернення: 2.08.2021 р.).

3. Бентя Ю. Пригадати все! // День. 2 жовтня 2014. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/prigadati-vse> (дата останнього звернення: 2.08.2021 р.).

4. Карандєєва О. І. Чоловічий танець у балетному театрі України середини ХХ – початку ХХІ століть // дис. ... канд. мист. спец. 26.00.01 — теорія та історія культури. Київ, 2021. 207 с. URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/22.03.2021-KARANDYEVYVA-DYS.pdf> (дата останнього звернення: 2.08.2021 р.).

5. Петрик О. О. Балетна труппа Львівського театру опери та балету другої половини ХХ – початку ХХІ століття: художньо-творчий аспект // дис. ... канд. мист. спец. 26.00.01 — теорія та історія культури. Львів, 2020. 227 с. URL: https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2021/01/dis_Petryk.pdf (дата останнього звернення: 2.08.2021 р.).

6. Тарасенко Лариса. Статті // Газета «День». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/profile/larisa-taraskenko?page=1> (дата останнього звернення: 18.07.2021)

7. Яніна-Ледовська Є. В. Культурна обумовленість хореографічних інтерпретацій балету І. Стравінського «Весна Священна» // дис. ... канд. мист. спец. 26.00.01 — теорія та історія культури. Харків, 2017. 203 с. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/old_2018/Yanina/disYanina2.pdf (дата останнього звернення: 2.08.2021 р.).

1. Afonina O. (2020). The musical basis of modern Ukrainian ballets. National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal, 3, 121–126 [in Ukrainian]

2. Bentia Yu. (2012). Make a play — and... forget. Day. June 6, 2012. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/zrobiti-vistavu-i-zabuti> [in Ukrainian]

3. Bentia Yu. (2014). Remember everything! Day. October 2, 2014. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/prigadati-vse> [in Ukrainian]

4. Karandeeva O. (2021). Male dance in the ballet theater of Ukraine in the middle of the 20th – beginning of the 21st centuries. The thesis for a candidate degree in Art Studies in specialty 26.00.01 «Theory and History of Culture», Kyiv. 207 p. URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/22.03.2021-KARANDYEVYVA-DYS.pdf> [in Ukrainian]

5. Petrik O. (2020). Ballet company of Lviv Opera and Ballet Theatre in the second half of the 20th – at the beginning of the 21st century: artistic and creative aspect. The thesis for a candidate degree in Art Criticism in the specialty 26.00.01 «Theory and History of Culture», Ivano-Frankivsk. 227. URL: https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2021/01/dis_Petryk.pdf [in Ukrainian]

6. Tarasenko L. Articles (2006–2020). Newspaper «Day». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/profile/larisa-taraskenko?page=1> [in Ukrainian]

7. Yanina-Ledovska E. (2017). Cultural Conditionality of Choreographic Interpretations of The Ballet The Rite of Spring by I. Stravinsky. Thesis for a Candidate Degree in Art History Studies: (Ph.D.) Special Field 26.00.01 – Theory and History of Culture (034 Culturology). Kharkiv. 203 p. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/old_2018/Yanina/disYanina2.pdf [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 15.04.2021
Отримано після доопрацювання 11.05.2021
Прийнято до друку 21.05.2021*